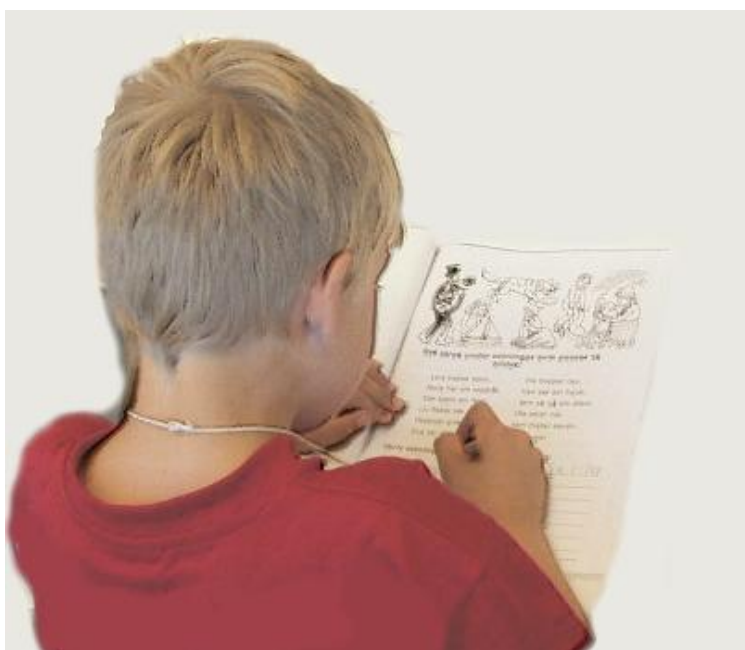

SÁMEGIEL ÁLGOOAHPAHUS

III.oasi árvvoštallan - Lohkanipmárdus

Sámediggi/Sametinget 2010
ISBN 978-82-91200-05-7

Čállit: Anne Dagmar Biti Mikalsen ja Kirsten Wirkola
Ovdasiidogovva: Lisa Baal ja Inger Eline Eira Buljo

SISDOALLU:

PROŠEAKTADUOGÁŠ

- ÁLGU
- ÁIGODAT JA VIIDODAT
- ORGANISEREN
- RESSURSSAT

PROŠEAVTTA III-0ASI ULBMILAT JA FÁGALAŠ

SISDOALLU

- ULBMILAT
- FÁGALAŠ SISDOALLU

SEMINÁRAT

- BARGOSEMINÁRAT
- OAHPPOMÁTKKIT

BAGADALLAN

- OPPALAČČAT
- MO OAHPAHEADDJIT ÁRVVOŠTALLE BAGADALLAMA
- LOHKANISKAN
 - Lohkanleaktu
 - Sisdoalloáddejupmi

ÁRVVOŠTALLAN

- OPPALAČČAT
- ORGANISEREN
- DIEHTOJUOHKIN
- ČAÐAHEAPMI
- GELBBOLAŠVUOÐALOKTEN
- KÁRTEN
- FIERPMÁDAT/OVTTASBARGU
- GEAHČČALAN-/OVDDIDANDOAIMMAT
- VÁIKKUHUSAT/VIIDÁSIT BARGU

LOAHPPA

1. KAHPIITTAL – PROŠEAKTADUOGÁŠ

1.1 ÁLGU

Sámi álgolohkanoahpahus álggahuvvui 1999:s ovdaprošeavttain mas ráhkaduvvui fáladat 5jagi prošeaktahámis. Váldoprošeakta álggii 2000 čavčča, ja das fállujuvvui gelbbolašvuođalokten buot oahpaheaddjiide geat oahpahedje 1. luohkás sámegielas sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovllu gielddain. Prošeavtta váldoulbmil lei čohkket ja systematiseret sámegiela oahpaheaddjiid álgolohkanoahpaheami vásáhusaid, ja gávnnaht lohkanmetodaid mat heivejit sámegiela lohkanhárjehallamii. Prošeakta lei golmma oasis. Vuosttas oassi lei lohkearggusvuođa ja gielalaš diđolašvuođa birra, nubbi oasis gieđahallojuvvui dekodein ja golmmat oasis lei lohkanáddejuvumi fáddán. Prošeaktaáigodagas prošeaktaoassálastit háhke ođđa máhtu dađistaga ovttasbarggu bokte gos oahpaheaddjit ja fágaolbmot geain lei gelbbolašvuohta sámegielas, kultuvrras ja pedagogihkas, deaivvadedje ja lonohalle daid vásáhusaid maid ledje ožžon go ledje geahččaladdan ođđa bargguid. Sierra raporttat leat čállojuvvon dan guovtti álgoaassái: *Samisk begynneropplæring – Evaluering av del I Leseparathet ja Sámegiela álgoaahpahus II-oasi árvvoštallan – dekodein*. Dáid [raporttaid gávdná](http://www.skolenett.no/muduler/templates/ModuleArticle.aspx?id=23875&epslanguage=SE9) <http://www.skolenett.no/muduler/templates/ModuleArticle.aspx?id=23875&epslanguage=SE9> dahje jus ohcá www.oahpponeahhta.no ja dasto deaddila Skuvla/Sámegiela álgoaahpahus/Sámegiela álgoaahpahus - prošeaktaraporttat.

1.2 ÁIGODAT JA VIIDODAT

Buot skuvllat sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovllus ožžo fáladaga searvat prošeaktii. Prošeavttas leat leamaš mielde 8 skuvlla viđa gielddas:

Skuvla	Gielda	Oahppiid-lohku	Oahpaheddjiid-lohku
Unjárgga skuvla	Unjárgga gielda	4	1

Buolbmága/Deanu sámeskuvla	Deanu gielda	4	2
Sirpmá skuvla	Deanu gielda	0	1
Billávuona skuvla	Porsángu gielda	3	1
Karášjoga mánáidskuvla	Karášjoga gielda	42	3
Láhpoluobbala skuvla	Guovdageainnu suohkan	4	1
Máze skuvla	Guovdageainnu suohkan	4	1
Guovdageainnu mánáidskuvla	Guovdageainnu suohkan	38	2

1.tabealla: Oasseváldi skuvllaid, ohppiidlogu ja oahpaheddjiidlogu várddus

Prošeavttas čuvvojuvvojedje luohkát 1. luohkás 5. luohkkái. Dasa lassin lei biddjon okta jahki ovdabargui ja okta jahki prošeavtta árvvoštallamii. Prošeakta álggahuvvui 1999 ja prošeavtta ollislaš guhkodat lei čieža jagi.

1.3 ORGANISEREN

Sámegiel álgolohkanprošeakta lei álggus ovttasbargu Sámedikki, Senter for leseforskning, Sámi allaskuvlla, Davvinorgga gealboguovddáša ja Finnmarkku Fylkamanni oahpahusossodaga gaskka. Maŋŋá searvvai Sámi Instituhtta ja Sámi earenoamášpedagogalaš doarjalus prošeaktii. Ovttasbargi ásaheavvui lei oktasaš ovddasvástádus prošeavttas, muhto Sámedikkis lei earenoamáš ovddasvástádus geavattlaš jođiheapmái.

Stivrenjoavku

Stivrenjoavkkus lei bajimus ovddasvástádus čađahit prošeavtta sihke fágalaččat ja ruđalaččat. Stivrenjoavkkus ledje

Sámedikki oahpoahusossodaga direktvra, Finnmarkku fylkkamánni oahpoahusossodaga direktvra, Davvinorgga gealboguovddáša jođiheaddji, Sámi allaskuvlla direktvra ja Senter for leseforskning ossodatdirektvra.

Stivrenjoavku doalai oktiibuot 5 čoahkkima dan áigodagas.

Prošeaktajođihangoddi

Prošeaktajođihangottis ledje guokte olbmo, Lisa Baal ja Karen Lovise Siri.

Prošeaktajođiheaddjis, Lisa Baalas, lei ovddasvástádus geavahit prošeaktajoavkku gelbbolašvuoda prošeaktii ávkin. Dat mielddisbuvttii konkretiseret bargosemináraid fágalaš sisdoalu, ráhkadit diehtajuohkinávdnasiid váhnemiidda, addit dieđuid almmolašvuhtii prošeavtta birra ja bearrái geahččat ahte čađagaskka lei siskkáldasárvoštallan prošeaktabohtosiin. Karen Lovise Siris lei fas ruđalaš ja hálldahuslaš ovddasvástádus prošeavtta čađaheamis.

Prošeaktajoavku

Prošeaktajoavkkus lei nana gelbbolašvuotta álgolohkan- ja čállinoahpus ja dasa lassin sámegeielas, sámi kultuvrras ja sámi skuvlladilálašvuodain:

Lisa Baal, Sámediggi

Karen Lovise Siri, Sámediggi

Kirsten Wirkola, Davvinorgga gealboguovddáš

Nils Ø Helander, Sámi Instituhtta

Elfrid Boine, Stáhta oahpahuskantuvra Finnmárkkus

Anne Dagmar Biti Mikalsen, Sámi earenoamášpedagogalaš doarjalus

Mai Britt Utsi, Sámi allaskuvla 31.7.2003 rádjái

Elisabeth Utsi Gaup, Sámi allaskuvla 1.8.2003 rájes gitta 31.07.04

1.4 RESSURSSAT

III-oasi prošeaktaáigodahkii bušeterii Sámediggi árvvu mielde 3,5 milliuna kruvnna. Dat galggai gokčat buot prošeaktagoluid, earret fal bálkágoluid prošeaktaoasseváldiide geat eai bargan vuodđoskuvllas. Dáid bálkágoluid govččai juohke ásašus ieš.

Prošeaktarehketdoallu:

2003	kr 1 946 617 (dás gullá sullii bealli goluin prošeavtta II-oassái)
2004	kr 1 113 190
2005	kr 844 178

2. KAPIHTAL – PROŠEAVTTA III-OASI ULBMILAT JA FÁGALAŠ SISDOALLU

2.1 ULBMILAT

Lohkan lea dekodein ja áddejupmi. Dekodein lea áddejumi eaktu, ja áddejupmi movttiidahtta bargat viidáseappot dekodeimiin. Dán prošeaktaoasis deattuhuvvui mo ovddidit lohkanáddejumi. Oppalaš ulbmil III-oasis lei gávnnaht metodaid ja metodihka mat ovddidit sámegiela lohkanáddejumi.

Prošeaktaválddahallama vuolggasadji lei dábálaš máhtu mo njálmmálaš giella, lohkan ja čállin gullet oktii. Dáid manimus 15-20 jagiid leat ođđa teoriijat váikkuhan giellafágaid ulbmiliid ja bargovugiid mat oidnojedje L97S. Ulbmilat deattuhit eanet go ovdal mánggabealat gielalaš doaimmaid. Bargovuogit galge leat oahppiiguovdu gos oahppit fertejedje leat aktiivvaleappot mielde oahppanproseassas go ovdal: Guldalit, ságastallat, lohkat ja čállit. Oahppi ii galgga dušše vuostávdit. Oahppi galgá leat mielde dárkkuheamen, ja oahpaheaddji galgá leat fas doarjjan oahppái nu ahte oahppi iežas resurssat ja vásáhusat geavahuvvojit aktiivvalaččat oahppamis.

III-oasi oasseulbmilat:

- Bargat viidáseappot dekodeingálggaid sajáiduhttimiin
- Addit oahppiide máhtu iešguđetge šánjeriin, hárjehallat geavahit daid njálmmálaččat ja čálalaččat ja dovdát daid logadettiin teavsttaid
- Addit oahppiide máhtu ja hárjehallama geavahit iešguđetlágán strategiiid oamastit teakstasisdoalu

Dasa lassin gávnnaht prošeaktajoavku ahte lei dárbu váldit mielde mo ovddidit lohkanleavttu ja riektáčállima.

2.2 FÁGALAŠ SISDOALLU

Lohkan lea oaivilohcci doaibma. Prošeavtta II-oasis deattuhuvvui tehnikkalaš lohkan, danin go dat lea eaktun lohkanáddejupmái. 3. luohkas lei ain dárbu systemáhtalaččat oahpahit tehnikkalaš lohka. Seammás lei maid dárbu bidjat eanet deattu bargguide mat guske teavstta eará beliide. Oahppit ledje oalle mángga dásis. Muhtun oahppit eai

vel lean sajáiduhtán bustávamáhtuset, dat mearkkaša ahte sii dušše lohke oanehis jietnadatčuovvu sániid. Eará oahppit gal juo hálddašedje lohkama teknihkalaš vuođu, muhto dárbbášedje hárjehallat šaddat njuovžileabbo lohkin. Fas earát máhtte juo njuovžilit lohkat ja dárbbášedje ođđa hástalusaid vai šadde ain čeahpit lohkin. Danin lei dárbu heivehit oahpaheami, vai nagodit vuhtii váldit buot oahppiid vuoigatvuođa oažžut heivehuvvon oahpahusa. Dát bealit dagahedje hui hástaleaddjin mo organiseret áigeplána čađahit proševtta manjimuš oasi. Dasa lassin bohte vel fáttát ruovttu-skuvlla ovttasbargu ja mo stimuleret oahppiid nu ahte ožžot lohkanhálu. Vaikko lohkanleaktu ja riektáčállin eai lean mielde váldoulbmilis, de gávnnahedje prošektaoasseváldit ahte dat lei dárbbášlaš fáddá.

Fágalaš sisdoalus ja dan teorehtalaš rámmain sáhtá vuđoleabbot lohkat III-oasi prošektačilgehusas 3. , 4. ja 5. kapihttalis. Neahtas gávdná dán

<http://www.skolenett.no/muduler/templates/Module>

[Article.aspx?id=23875&epslanguage=SE9](http://www.skolenett.no/muduler/templates/ModuleArticle.aspx?id=23875&epslanguage=SE9) dahje jus ohcá www.oahpponeahhta.no ja dasto deaddila Skuvla/Sámegiela álgoohpahus/Sámegiela álgoohpahus - prošektačilgehusat

3. KAPIHTAL –SEMINÁRAT

3.1 BARGOSEMINÁRAT

Dán áigodagas leat leamaš 7 dábálaš bargoseminára mat biste guokte beaivvi ja 2 golmmabeaivásaš seminára. Bargoseminárain lei hui ovttalágán hápmi: fágalaš logaldallamat joavkobargguiguin, oahpaheaddjit bukte ovdan iežaset skuvlabargguid vásáhusaid dain bargguin maid ledje ožžon, riektáčállingoaikkanasat ja loahpas ságastallan oahpaheaddjiid hástalusaid birra. Logaldallit ledje olbmot geat ledje bargan guhkit áiggi lohkamiin ja čállimiin. Dáin logaldallamiin gulle oasseváldit lohkaneteorijaid birra ja oahpásmuvve ođđaseamos dutkanbohtosiidda. Maiddái lohkanmovttiidahttin lei fáddán moatti hávi ja logaldallit ledje olbmot geat ledje bargan guhkit áiggi lohkanmovttiidahttimiin ja čállinproseassain. Dasa lassin lei okta bargoseminára mo oahpaheaddjit ieža sáhtášedje ráhkadit oahpponeavvuid. Dán bargoseminára váldoulbmil lei addit oahpaheaddjiide vuođu ráhkadišgoahtit oahpponeavvuid iežaset

dárbbuid mielde, ovdánahttit áddejumi ja diđolašvuoda oahpponeavvoproseassas ja oahpahit mo geavahit ođđaáigásaš rusttegiid oahpponeavvoráhkadeamis.

2003

1. bargoseminára

28.-29.01.2003 *Lohkanhállu ja njálmmálaš muitaleapmi*

Dás ledje golbma váldologaldalli. Girječálli Laila Stien deattuhii man deatalaš lea jitnosiidlohan čáppagirjjálašvuodas skuvllas. Dát lohkan váikkuha sihke mánáid gillii ja boktá hálu mánái alcces lohkat. Son muitalii mo sutnje šattai lohkanhállu ja dađistaga maiddá čállinhállu go ieš skuvllas vásihii oahpaheaddji gii beroštii girjjiin ja nu movttiidahtii maiddá skuvlamánáid.

Sámedikki ráđđeaddi, Inger Eline Eira Buljo, muitalii makkár vejolašvuodát leat skuvlaneahtain ja čájehii maiddá guđelágán oahpponeavvut gávdnojit sámegillii ja sámegiela várás. Son čilgii maiddá guđelágán vejolašvuodát leat dihtorprográmmaid geavahit oahpaheamis.

Sámi allaskuvlla lektor, Mai Britt Utsi, muitalii mo metodalaččat bargat njálmmálaš luohkalanjakultuvrrain. Son válddii vuodu iežas váldofágabarggus: *Sámi muitalanárbevierru ja mo luohhti luovvana muitalusas.*

2. bargoseminára

18.-19.03.2003 *Å skrive seg til lesing (Čállima bokte lohkamii)* – Arne Trageton, 1. amanueansa pedagogihkas, Stord/Haugesund allaskuvlla.

Arne Trageton lea guhká bargan ovdánahttit lohkan- ja čállin oahpahusmetodaid. Son oaivvilda ahte lea álkit oahppat čállit go lohkat. Mánát čálligohtet mealgat ovdal go lohkahtet ja dan berrejit oahpaheaddjit geavahit ávkin álgolohkanoahpaheamis. Girjjiis *Å skrive seg til Lesing* jearrá son ahte berrejit go skuvllas álggos oahppat čállit ovdal go lohkanuahpu álgá. Son čujuha ahte IKT, čállin ja lohkan leat vuoruhansuorggit Máhttoloktemis ja gullet dán oahppoplánabuktosa váldo gelbbolašvuodamihttomeriide. Su váldooaidnu lea ahte 1. luohkás berre deattuhit čállindoaimmaid PC:in.

Čállinhárjehallan galggašii álggahuvvot juo mánáidgárddis vaikko mánát eai dovdda ovttage bustáva namahusa. Mánát čállet bustávaid ja nu ráhkadit “bustávvagirjjiid”. Dáid bustávvagirjjiid sáhttet mánát maŋŋá geahčadit go omd ohcet e-bustáva. Dađistaga go mánát ohppet sániid čállit, de sáhttet ráhkadit sátnegirjjiid. Go šaddet ain čeahpit čállit, de čálligohtet girjjiid.

Oahpaheaddji ja girječálli Inga Ravna Eira muitalii mo son lea bargan LHV-vugiin (Lohkan hállama vuodul) álgolohkanoahpahusas. Eanet dieđuid dán vuogi birra sáhtta lohkat girjjázis maid son lea čállán: *Lohkanoahppu hállama vuodul*, 1994, Sámi Oahpahusráđđi, Guovdageainu.

3. bargoseminára

03.-04.09.2003 *Oahpponeavvapedagogihkkakursa*

Sámi allaskuvllas lei ovddasvástádus lágidity dán kurssa.

Kurssa ulbmil lei:

- addit vuoddu ráhkadišgoahtit oahpponeavvuid iežas beroštumi ja dárbbu mielde
- ovdánahttit áddejumi ja diđolašvuoda maid galgá vuhtii váldit oahpponeavvoproseassas
- oahpahit atnit skánnera, Microsoft Publishera álkes hábmemii, geavahit digitála kamera ja oahppat álkes govameannudanprográmmaid

Dán kurssas ráhkadedje buot oahpaheaddjit álkes lohkan girjjiid mat heivejedje 4. luohkkái. Dása sii ledje juo ovdalgihtii ráhkkanan teavsttain ja govaiguin.

4. bargoseminára

18.-20.11.2003 *Oahppanstrategiijat – mo lohkat vai oahppá*

Dán fáttás logaldalaiga allaskuvlalektor dárogielas Audhild Nedberg, Tromssa allaskuvla ja Sámi allaskuvlla oahpaheaddji Elisabeth Utsi Gaup.

Audhild Nedberg logaldalai CRISS-oahppostrategiijaid vuodul. Girjji lea Carol Santa čállán ja Liv Engen lea dan jorgalan dárogillii. Dát girji lea dárogillii *Lære å Lære*.

Dán seminárii galge oasseváldit leat lohkan dán girjji, ja nubbi molssaeaktu lei Kari Hole girji *Læringsstrategier i tilpasset opplæring*.

Dát girjjit válddahallet pedagogalaš jurddašeami oahppanstrategiijaid oktavuodas. Dás leat bargovugiid ja oahppanstrategiijaid ovdamearkkat mat leat čájehuvvon leat beaktillis oahpponeavvut dahkat oahppiid aktiivvalaš ja diđolaš oahppin. Dás deattuhuvvo ahte várvešvuhta sirdojuvvo oahpaheaddji oahpaheamis oahppi oahppamii.

Audhild Nedberg hástalii oasseváldiid buktit iežaset ovdamearkkaid mo sii lohkanipmárdusain barget iežaset luohkain.

2004

5. bargoseminára

17.-18.02.2004 Matematihkka ja lohkanipmárdus

Váldologaldalli ii sáhhtán boahtit, muhto lei sádden artihkkala “Matematikk i samiske kontekster” ja evttohan joavkobargguid prošeaktaoasseváldiide. Dasa lassin ságastalai Sámedikki ráđđeaddi Erna Lyssand Hætta fáttás *Ipmirdat go mii mo mánát jurddašit matematihka*. Son válddii vuodu artihkkalis mii leai almmuhuvvon Utdanning-bládis nr 2/04. Vuolggasadji lea máná jurddašeapmi go mánná bargá matematihkain. Oahpaheaddji galgá leat diđolaš ja váldit vuhtii máná matematihkkaáddejumi go sin rávve.

6. bargoseminára

25.-26.05.04 Vuostálasvuodát girjeteavsttain ja mo boktit lohkanberoštumi

Dán bargosemináras deattuhuvvojedje teavsttat mat gieđahalle vuostálasvuodaid gos oahppit dovdet iežaset omd. ustivuodá, vuoiggalašvuodá, vuoigatmeahtunvuodá, riidaleami, soabadeami jna. Oahpaheaddjit ledje ožžon evttohusaid girjiide maid sáhte lohkat ovdal go bohte seminárii. Oahpaheaddji ja oahppogirječáli Inger Seierstad lei logaldalli.

Nubbi váldologaldalli lei oahpaheaddji Lise Lunde Nilsen, Våland skuvla: Mo bargat girjjálašvuodain nu ahte dat šaddá buorre ovdagovvan mánáid iežaset čállimii ja girjjálašvuodagaskkusteapmái go mánát leat ráhkadan teaksta- ja govvagirjiid. Son lea hui ollu bargan teavsttaiguin oahppiid ektui. Son lea maiddái geahččalan oahppiid njálmmálaš giela ovddidit go lea hástalan sin mitalit maid leat vásihan omd vahkkoloahpa. Su vásáhusat ledje ahte oahppiid mitalusat eai lean nu gelddolaččat ja de hutkagođii vuogi mo mitalusaid dahkat guldalan veara. Son lei ieš rollamodealla ja nu ráhkadedje miellagiddevaš bottuid gos mitalus lei guovddážis omd lei sis mitalankaféa. Lise Lunde Nilsen geavahii maiddái nu gohčoduvvon Jurddagahpir-metoda (Edward de Bono hutkan metoda) lea gos oahppit geavahedje iešguđetlágán ivdnegahpiriid iešguđetlágán áššiide:

- rukses gahpir čájeha dovdduid
- fiskes gahpir ovddasta positiivvalaš jurddašeami
- alit gahpir addá ollislašvuodá ja doalvu jurddašeami viidáseappot

- čáhppes gahpir ovddasta kritihkalaš, muhto logalaš jurddašeami
- vilges gahpiris leat buot dieđut, ja čájeha dárbbuid vai gávnnas dan maid háliida
- ruoná gahpir ovddasta kreativitehta

7. bargoseminára

31.08-02.09.04 *Oahpaheaddjit ovdanbuktet oahpponeavvuid maid leat ráhkadan elektrovnnalaččat. Suomabeale lohkanipmárdusa birra. Digitála oahpponeavvut*

Plána leai ahte vuosttas beaivi várrejuvvo dasa ahte oahpaheaddjit galge elektrovnnalaččat čájehit oahpponeavvuid maid ledje ráhkadan ja ovdanbuktit iežaset vásáhusaid. Dát oassi ii lihkestuvvan nu bures.

Muđui dan deaivvadeamis čájehii oahpaheaddji Kirsten Porsanger mo E-girji doaibmá, Kirsten Wirkola čájehii E-lohkan (oahpponeavvut álgolohkanoahpahussii, dál gávdnojit www.lohkan.no ja www.logas.no) ja oahpaheaddji Toivo West čájehii iežas ráhkadan digitála oahpponeavvu nuoraidskuvlla várás oahpahit sámegiela grammatihka.

Dán deaivvadeamis lei maiddái fáddán mo Suoma bealde barget lohkanáddejumiin. Lektor Tuija Turunen, Lappi universitehtas, Roavvenjárggas, logaldalai dán fáttás. Son deattuhii ahte mekánalaš lohkanmáhttu lea easka álgu lohkanmáhtu ovdáneapmái. Lohkanáddejumis leat mánnga funkšuvnna:

- birget árgabeaivvi eallimis (fáktadieđut)
- háhkat dieđuid (mo beassat lagamus girdišilljui)
- lohka hávskodat ja áigegollu
- oahppat teavsttas

Son deattuhii ahte teavsttas oahppan eaktuda buori mekánalaš lohkanmáhtu ja áddejumi. Dat lea skuvlaoahpahusa mihttomearri. Skuvla ii sáhte navdit ahte mánná lea gárvvis oahppat teavsttas jus lohkanmáhttu ja lohkanáddejupmi eai leat doarvái ovdánan. Lohkanáddejumi oahpaheapmái gánnáha atnit áiggi olles mánáidskuvllas go lohkanáddejupmi lea deatálaš dan rájes go mánná lohka gohtá. Mánás ferte álggu rájes juo leat dárbu lohkamii, go dalle son háliida bargat dan ovdii ahte oahppat lohkat.

8. bargoseminára

16.-17.11.2004

Luovvalas čállin (kreatiivva čállin)

Girječállin Kerttu Vuolab geavahii dán metafora: “Máinnashearggi ferte dápmat vai juksá ulbmiliid. Lodjut iežat máinnashearggi. Álggos olmmoš vuos ferte duostagoahtit máinnastit, áiggoš dal dahkat dan njálmmálaččat dahje čálalaččat. Ovddimus son gártáge lodjudit ja dápmat iežas siskkáldas máinnashearggi. Dolin sápmelaččat lávejedje čeahpes máinnasteaddji gohčodit máinnasheargin. Mu mielas diet lea hui buorre symbola máidnasa muitaleaddjái. Leš dal jearaldat njálmmálaš dahje čálalaš máinnasteaddji, de goappáge láhkái olmmoš beassá nuppi jurdaga fárus vuodjit mátkkálašžan”.

Kerttu Vuolab čájehii ovdamearkkaiguin sátneriggodahttin bargovugiid ovdamearkka dihtii mo adjektiivvageavaheapmi ealáskahtta ja rievdata teavsta.

2005

9. bargoseminára

08.-09.03.2005

Lohkanmáhttuiskan (Arbeidsprøven). Oahpásmuvvat

proseassalágán čállinmetodihkkii. Guđelágán vuordámušat leat Suomas riehtačállimii ja makkár progresuivdna.

Lohkanmáhttuiskan: Oahpaheaddjit ledje aiddobáliid čađahan nášuvnnalaš lohkančehppodaga iskkademiid ja juohke oahpaheaddji muitalii oanehaččat iežas vásáhusaid birra. Dan oktavuodas lei hui lunddolaš geahččat mo sáhtášii bargat daiguin oahppiguin geat dárbbášit earenoamáš čuovvoleami. Lohkanmáhttuiskama sáhtta geavahit ovttaskas oahppi iskat jus orru leamen dárbu ráhkadit heivehuvvon oahppodagaldaga. Eanet dieđuid Lohkanmáhttuiskamis sáhtta gávdnat:

www.statped.no/bredtvett .

Oahpásmuvvat proseassalágán čállinmetodihkkii. Allaskuvlla lektor Beret Wiklund, Høgskolen i Sør-Trøndelag, geavahii Olga Dysthe girjii *Proseessorientert skrivning* vuodđun iežas logaldallamii ja deattuhii dáid osiid proseassačállimis:

- Ovdačállinoassi: Fuomášumi, jurddakárta, idéaid lonohallan, notáhtat
- Vuosttas čálus

- Responsa vuosttasčállosii (oahppiidresponsa): sisdollui, spesifihkka responsa, rápmi ja gažaldagat
- Nubbi čálus – rievdadusat
- Responsa nubbi čállosii (sáhtta leat oahpaheaddji responsa), korrektuvra; organiseren, teakstaoasit, riektáčállin jna.
- Goalmát čálus/loahppačálus: almmuheapmi ja árvvoštallan

Marjaana Aikio ságastalai guđelágán vuordámušat leat Suomas riektáčállimii ja makkár progrešuvdna. Oanehaččat dadjat ahte Suomas leat čielga gáibádusat ja vuordámušat oahppiide skuvllas.

3.2 OAHPPOMÁTKKIT

Dán áigodagas ledje buot prošeaktaoasseváldit guovtti golmmabeaivásaš oahppomátkkis main ulbmil lei beassat oaidnit mo eará sajis geavatlaččat barget lohkan- ja čállinoahpahusain.

20.-23.05.03 Stavanger/Egersund-mátki

Senter for leseforsking, mii lei okta álgolohkanprošeavtta stivrenjoavkku oassálasti, rávvii guđiin skuvllain prošeaktajoavku berrii váldit oktavuoda oaidnin dihtii mo sii barget álgolohkamiin vai dat šaddá ávkkálaš reaidun oahppamii.

Oahpaheaddji Lise Helgevold, Eigersund skuvllas, mitalii mo dán skuvllas barge fágateavsttaiguin ja čáppagirjjálašvuodain. Fágateavsttaid lohkan lei vuoruhansuorgi Eigersund gieldda skuvllain. Skuvla barggai hui diđolaččat mo oahppit galge bargat systemáhtalaččat lohkamiin go lohke fágateavsttaid. Oasseváldit besse oaidnit mo Lise Helgevold geavatlaččat dan dagai iežas 5. luohkás. Eanet dieđuid dás sáhtta gávdnat metodagihppagis *Les og lær prosjektet i Eigersund – leseutvikling på mellom- og ungdomstrinnet*.

Rektor Frøydis Antonsen, Nyland skuvla Stavangeris, mitalii mo skuvllas barge álgolohkamiin, mo bokte ja nannejedje lohkanhálu. Son mitalii maddái ahte sii hui

diđolaččat čuvvo buot mánáid lohkanovdáneami ja sii dustejedje ovtatmánu jus ovttagé mánás vuhtte ahte ii nagodan oahppat dábálaš oahppandilis. Skuvllas ledje jo guokte lohkanpedagoga geat dakkaviđe bargagođiiga dáiguin mánáiguin. Skuvlla vuodđolohkanoahpaheami metoda lei vuodđuduvvon New Zealandda idéaide, ja sii geavahedje “Reading Recovery” ja “Early step” vugiid. Reading Recovery-vuogi birra sáhtta lohkat eanet interneahhtasiiddus www.readingrecovery.org ja mo New Zealanddas barge girjjis *Å lese for livet Barn lærer å lese* (Cappelen Akademisk Forlag, Oslo 2003) .

04.-06.04.2005 Jyväskylä oahppomátki

Riikkaidgaskasaš dutkamat leat čájehan ahte suoma skuvlamánát lohket buoremusat daid mánáid gaskkas geat oassálastet dáidda dutkamiidda (PISA). Danne háliidedje prošeaktaoasseváldit galledit muhtin suoma lohkanbirrasa oaidnit mo doppe barget. Nu šattai mátki Jyväskyläi ja dán mátkkis gallededje prošeaktaoasseváldit Jyväskylä universitehtas Niilo Mäki Instituhtta ja oahpaheaddjiskuvlla ja dasa lassin vel Haukarannan skuvlla mii lea stáhta spesialskuvlla. Ulbmil dáinna oahppomátkkiin lei oahpásmuvvat suoma lohkanohppodutkamiidda ja mo Suomas barget oahppiiguin geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát.

Lektor Maria-Kristiina Lerkkanen logaldalai álgolohkanvuodđooahpu birra, earret eará mii váikkuha lohkanmáhtu ja mo lohkanmáhtu ovdána. Son deattuhii gielalašdiđolašvuoda, máná vásáhusaid čálalašgielas ja man olu mánná lea vásihan girjjiid ja jitnosit lohkama.

Go mánát bohtet skuvlii, de oahpaheaddjit hui systemáhtalaččat čuvvot mielde mo mánát birgejit skuvllas. Oahpaheaddjit isket mánáid giellagelbbolašvuoda ja lohkan- ja čállingelbbolašvuoda hui árrat go mánát lea álgán skuvlii. Dán dahket jo dan álgo mánus. Sii isket oahppiid gálggaid ja oidnet maid sii hálldašit. Danne dihtet sii maid ovttaskas mánná dárbbáša hárjehallat. Sii isket bustávvamáhtu hui vuđolaččat, sihke dovdát bustáva, namahit ja čállit dan. Dan seammás isket maidái máná lohkanmáhtu oanehis ja guhkit sániin ja vel mo mánáid lohkanáddejupmi lea. Ođđa iskan dáhphuvvá fas 7 vahkku manjá. Jus oidnet ahte mánná ii leat ovdánan, de čuovvolit su ovtatmanu. Suoma skuvllas lea vuordámušat ahte mánát leat oahppan teknihkalaš lohkama juovllaid rádjái. Dat seamma vuordámušat leat váhnemiin.

Son namahii maiddáa ahte dutkamat čájehit ahte go skuvllas ja ruovttus leat dákkár vuordámušat mánái, de mánát maiddáa johtileappot ohppet lohkat ja čállit. Son deattuhii ahte lohkan ja lohkanáddejupmi leat deatálaččat máná viidasit ovdáneapmái.

Dutki Tomi Guttorm lea dutkan dysleksiija mánáin riegádeames gitta skuvllaahkái. Son lea čuvvon 100 máná geain váhnemiin dahje lagaš fulkkiin lea dysleksiija ja vel 100 máná dárkkistanjoavkkus. Son lea iskan erohusa vuoiŋnamašaktivitehtas dán guovtti joavkku njuoratmánáin go mánát ožžo giellastimulerema. Son lea maiddáa dutkan mo eatni-máná relašuvnnat leat ja mo biras váikkuha máná. Dutkamat čájehit ahte lea erohus dán guovtti joavkkus. Gielalaš stimulis dáhpáhuuvvá olgeš bealde vuoiŋnamaččain dysleksiijámánáin ja gurot bealde fas dárkkistanjoavkkus. Son lea gávnahan ahte vuoiŋnamaččat reagerejit eareláhkái mánáin geain váhnemiin lea dysleksiija go eará mánáin. Lea deatálaš identifiseret dysleksiija riskamánáid nu árrat go vejolaš. Go árrát sáhtta ovdehit boahtevaš giella- ja lohkanválttisvuođaid, de sáhtta árat bidjat doaimmaid johtui mat eastadit daid.

Prošeaktajoavku beasai maiddáa oaidnit álkes dihtorspealu maid gohčodedje Ekapeli. Ekapeli lea LukiMat prošeavtta boadus maid Jyväskylä alitoahpahus ja Niilo Mäki instituhta čađahedje. Ekapeli lea ráhkaduvvon suoma álgolohkan metodaidda vuođu. Oahpaheaddjit ávžžuhuvvojedje geavahit fonemaid bustávanamaidda sajis. Ekapeli lea ráhkaduvvon ovdaskuvlamánáid várás mas besset hárjehallat fonema ja grafema oktavuodá. Jurdda lea bargat dáinna viidáseappot vai oahppit sáhttet jietnadagaid bidjat oktii stávvalin ja viidáseappot sátnin.

Dutki Mikko Aro lea dutkan fonema-grafema oktavuodáid iešguđetge gielain ja guđelágán váikkuhus lea ortografiias lohkanohppamii. Son čájehii várdosa fonem-grafem oktavuodáin ollu gielain, gos suomagiella lei eanemus jietnadatčuovvu giella ja engelasgiella fas unnimus jietnadatčuovvu giella. Suomagielas leat 24 fonema ja 24 (30) grafema. Engelasgielas leat fas 40 fonema ja 130-500 grafema. Dát čuohtá dieđusge mánáid lohkanohppamii. Eanaš mánát Suomas ohppet lohkat juovllaide dan jagi go álget skuvlii (7 jagi). Engelas mánát álget skuvlii go leat 5 jagi ja ohppet easkka lohkat njealját luohkás (8 jagi).

Engelas mánáid lohkanákcen 1.-4. luohkás buohtastahttojuvvui lohkanbohtosiiguin duiskka, nederlándda, ruoŧa, fránska, spánska ja suoma mánáiguin seamma luohkádásis. Golbma iešguđetgelágan bargamuša geavahuvvojedje; loguidlohkan, galle sáni lohket ja pseudosániid lohkan. Pseudosánit juhkkovvojedje *Onset ja rime* - minstara mielde mii fas juhkkovvvui sániid loguid mielde. Bohtosat čájehedje ahte buot gielain earet fal engelasgielas lohkkovjedje pseudosánit measta áibbas riehta ortográfalaččat (lagabui 90 %) 1. luohká loahpas. Bohtosat čájehit dárbbu revideret lohkanovdáneami teoriijaid mat leat vuodđuduvvon engelas dutkamiidda. Dát lea erenoamáš deatalaš suoma- ja sámegiel álgolohkanmetodaide go dáin gielain lea eará ortográfalaš vuogádat go engelasgielas.

4. BAGADALLAN

4.1 OPPALAČČAT

Prošeavtta goalmmat oassái formaliserejedje bagadallit ovttasbarggu. Sii dolle oktasaš čoahkkimiid gos válljejedje teavsttaid mat galge geavahuvvot luohkkálanjas ja go iske ovttaskas oahppi. Dasa lassin doalaiga bagadalli guovttos rávdasámiguovllu skuvllain oktasaš čoahkkimiid oahpaheaddjiiguin go oinniiga dárbbu ahte diet skuvllat sáhte ovttasbargat. Dáin skuvllain lei sámi biras hui unni ja danne orui dárbbášlaš ahte oahpaheaddjit sáhte deaivvadit lonuhit vásáhusaid ja muđui geahččalit ovttas bargat gávdnat čovdosiid oktasaš áššiide. Sis ledje golbma deaivvadeami goalmmat oasi áigodagas.

Plána mielde galge oahpaheaddjit oažžot mánnosaččat bagadallama. Bagadallama rámma lei čieža diimmu juohke mánu. Dán rámmii gulai sihke ovdabargu, observeren, bagadallan ja referáhtačállin, muhto ii mátkeaigi. Bagadalli bargu lei leat fágalaš ságastalli ja guldaleaddji. Oahpaheddjiin lei válodoovddasvástádus buktit ovdan áigeguovdilis čuołmmaid ságastallamiidda. Bagadallamiid jurdda lei leat fágalaš bargguide veahkin bargosemináraid gaskkas. Ii lean deataleamos ahte oahpaheaddjit čuvvo bagadalliid rávvagiid, muhto ahte bagadallan oaččui oahpaheddjiid jurddašit áššiid vuđolaččat, soaitit fuomášit eará áššiid ja oaidnit áššiid eará perspektiivvas. Váldu bagadallamis lei oažžut oahpaheddjiid birget buorebut ja oaidnit konsekvenssaid dain válllejumiin maid sii dahke. Gažaldagat ledje álggus: Maid leat bargan? Manne? Mo lea mannan? Mii lei buorre?

Dát oassi ii doaibman válodojurdaga mielde go oahpaheaddjit eai goassege ovdalgihtii buktán čuołmmaid bagadalliide. Bagadallan šattai eanet ságastallan oahpaheaddji/oahpaheaddjiid ja bagadalli gaskka: maid oahpaheaddjit ledje vásihan skuvllalanjas ja mo dan beaivvi iskkademiin lei mannan.

Skuvla	2003 giđđa- lohkan- badji	2003 čakča- lohkan- badji	2004 giđđa- lohkan- badji	2004 čakča lohkan- badji	2005 giđđa lohkan- badji	oktiibuot
Billávuotna	IIII	II	III	II	III	14

Buolbmát – Deatnu	II	II	II	III	II	11
Guovdageaidnu	IIII	III	II	III	III	15
Karášjohka	IIII	III	II	III	III	15
Láhpoluoppal	III	I	II	II	III	11
Máze	III	III	II	II	II	12
Unjárga	II	I	III	III	II	11

2.tabealla: Galle gearddi bagadallamat ledje iešguđetge skuvllas

4.2 MO OAHPAHEADDJIT ÁRVVOŠTALLE BAGADALLAMA

Oahpaheaddjit árvvoštalle mo sii leat ožžon ávkki bagadallamis:

- Hui buriid rávvagiid ja fuomášumiid
- Hui buori veahki ja neavvuma mo bargat oahppiiguin geain leat váttisvuođat lohkamiin ja čállimiin
- Bagadalli lea oaidnán oahppiid ovdáneami
- “Bággehallan” reflektaret maid barggan ja maid galggan dárkkistit boahtte hávvái go lea bagadallan
- Beassat ságastallat mo viidáseappot bargat

4.3 LOHKANISKAN

Juohke luohkkáoahpaheaddji válljii juo 1. luohkás ovtta oahppi gean prošeaktaáiggis galggai čuovvut earenoamážit. Oahppi galggai leat “dábálaš” oahppi, ja bagadalli galggai dan oahppi čuovvut erenoamáš dárkilit. “Dábálaš” dán oktavuodas oaivvilduvvui ahte oahppis eai galgan leat váttisvuođat mat čuhcet lohkanohpaheapmái.

Oahpaheaddji lei árvvoštallan dán oahppi leat dan dásis mii vurdojuvvo dán agi mánáin. Dán oahppi lohkanmáhttu galggai oahpaheaddji duođaštit go jeavddalaččat čálii loggagirjái ja devddii lohkanáddejumiskovi (gč. mildosa). Lohkanáddejumiskovvi lei ráhkaduvvon ja heivehuvvon sámegiel oahppiide Marit Oftedal skovi *Systematisering av observasjon* vuođul. Nu go ovdal lea namahuvvon, de galggai bagadalli juohke háve go

lei bagadallan iskat dán oahppi lohkančehppodaga. Oktiibuot leat 10 oahppi čuovvoluvvon dárkileappot go earát geahččat sin lohkanstrategiijaid ja lohkanovdáneami.

Čájehuvvui ahte dán logi oahppi gaskkas ledje moattis geain ledje lohkan- ja čállinváttisvuođat ja okta mii lei mealgat čeahpit go luohká gaskkamearri. Dain unnit skuvllain ii lean nu stuorra válljenvejolašvuohta go eai lean go moadde sámegiela oahppi.

Dán áigodagas geavahuvvojedje oktasaš teavsttat main buot oahppiid lohkanleaktu ja lohkanáddejummi iskojuvvui. Maiddá lohkansihkkarvuohta deattuhuvvui go lohkansihkkarvuohta lokte lohkanleavttu. Girjjiis *Prinsipper for god leseopplæring* (2003) čállá Jørgen Frost ahte lohkansihkkarvuohta bohtá ovdal lohkanleavttu. Easkka dalle go oahppi lohkansihkkarvuohta lea árvvu mielde 80 % (lohká riehta 80 % teavsttas), sáhtta vuordigoahit ahte leaktu lassána. Go oahppi lohká 90 % riehta, de sáhtta vuordit ahte leaktu lassána mearkkašahti, muhto dat eaktuda ahte oahppi lohká ollu dán dásis. Jørgen Frost oaivvilda ahte ollu oahpaheaddjit addet menddo váttis teavsttaid lohkanhárjehallái go ballet ahte oahppi dolká dan seamma teavstta lohkat. Lea hui deatlaš ahte oahppi lohkanhárjehallanteavsttat leat dan dásis ahte oahppi daid hálddaša ja dan dahká go beassá lohkat dan seamma teavstta ollu gerddiid.

Eanaš lohkanleavsttat váldojuvvojedje girjjiin mat ledje dán ahkásaš mánáide oaivvilduvvon. Dán áigodagas ledje teavsttat olles luohkkái mas lohkanleaktu ja sisdoalloáddejummi iskojuvvui. Sisdoalloáddejummi iskojuvvui golmma vuogi mielde:

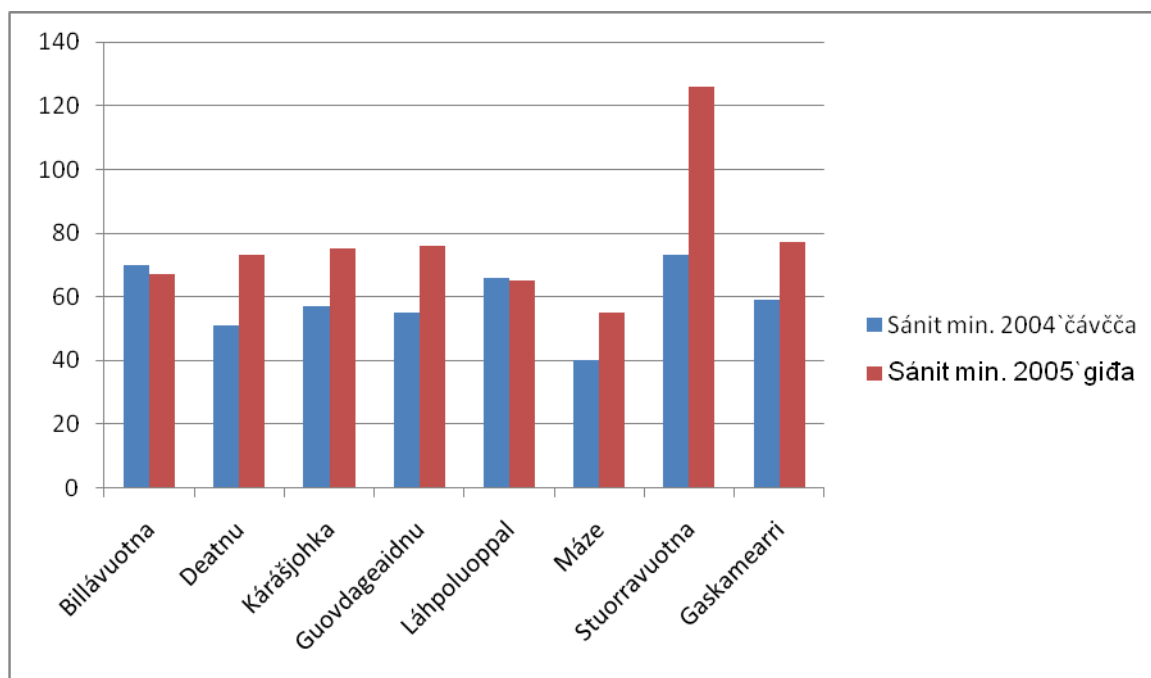
- Logadettiin bidjat sárgá dan sáni vuollái mii heive tekstii
- Lohkat teavstta ja de vástidit gažaldagaid
- Bargat bargobihtáiguin main lea govva, tabealla ja teaksta ja daid vuođul čoavdit bihtáid

4.3.1 Lohkanleaktu

Dás leat iskan lohkanleavttu ovdáneami dán prošeavtta maŋimuš skuvllajagi. Tabeallas leat dat maŋimuš váldon iskadeamit 2004 čakčalohkanbajis ja 2005 lohkanbajis. Tabeallas oaidná man galle sáni oahppit lohke minuvttas.

Skuvllat	Sánit minuhtas 2004 čavčča	Sánit minuhtas 2005 giđa
Gaskamearri Billávuona skuvllas	70	67
Gaskamearri Deanu sámeskuvllas	51	73
Gaskamearri Kárašjogas skuvllas	57	75
Gaskamearri Guovdageainnus	55	76
Gaskamearri Láhpoluobbala skuvllas	66	65
Gaskamearri Máze skuvllas	40	55
Gaskamearri Stuvrravuona skuvllas	73	126
Gaskamearri oktiibuot	59	77

3. tabealla: Galle sáni lohke oahppit gaskamearálaččat iešguđetge skuvllas

1. govus: Gaskamearálaš lohkanleaktu gráfalaččat čájehuvvon

Buot skuvllain earret fal Billávuona skuvllas ja Láhpoluobbala skuvllas lea lohkanleaktu badjánan. Go buohtastahtá sisdoalloáddejumiin, de oaidná ahte Láhpoluobbala skuvllas

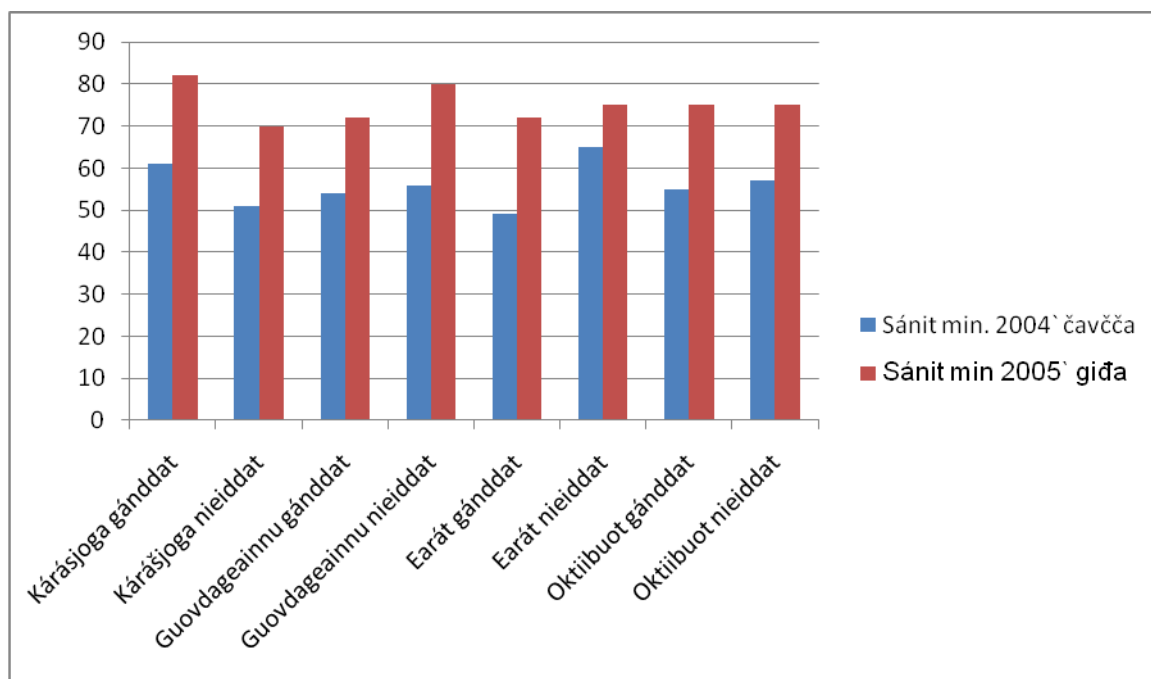
lea sisdoalloáddejupmi badjánan 2005`giđa ja Billávuona skuvllas lea veaháš vuolleleappos go 2004`čavčča. Orru leamen ahte leat ovtastumit dien guovtti oasi gaskka.

Erohus bártniin ja nieiddain:

	Sánit minuhtas 2004 čavčča	Sánit minuhtas 2005 giđa
Gaskamearri Kárášjoga gánddat	61	82
Gaskamearri Kárášjoga nieiddat	51	70
Gaskamearri Guovdageainnu gánddat	54	72
Gaskamearri Guovdageainnu nieiddat	56	80
Gaskamearri unnaskuvllaid gánddat	49	72
Gaskamearri unnaskuvllaid nieiddat	65	75
Gaskamearri gánddat oktiibuot	55	75
Gaskamearri nieiddat oktiibuot	57	75

4. tabealla: Lohkanleaktu gánddain ja nieiddain

Tabealla čájeha ahte ii leat erohus gánddaid ja nieiddaid gaskamearálaš lohkanleavttus.

2. govus: Gánddaid ja nieiddaid lohkanleaktu gráfalaččat čájehuvvon

Go ledje nu unnán oahppit daid eará skuvllain (Billávuotna, Deatnu, Láhpoluoppal, Máze ja Stuorravuotna), de leat válljen bidjat daid oktii nu ahte ii galgga leat vejolaš identifiseret oahppiid.

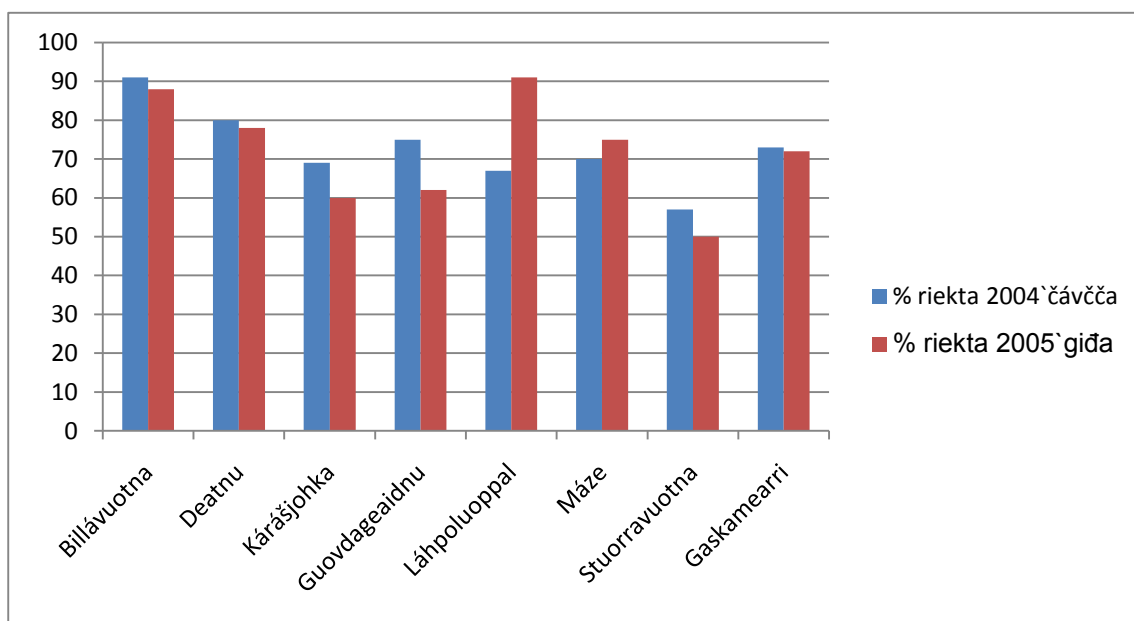
4.3.2 Sisdoalloáddejupmi

Dás leat iskan sisdoalloáddejumi ovdáneami dán prošeavtta maŋimuš skuvllajagi seamma áiggi go lohkanleavttu. Tabeallas oaidná man olu % riekta sisdoalloáddejupmi lea oahppiin goappáge lohkanbaji maŋimuš iskamis. Oahppit ožžo teavstta mas galge válljet 3 molssaeavttu gaskkas ovttá vástádusa mii sin mielas orui heivemin nu ahte cealkka šattai riekta.

	2004 čavčča	2005 giđa
Gaskamearri Billávuona skuvllas	91 %	88 %
Gaskamearri Deanu sámeskuvllas	80 %	78 %
Gaskamearri Kárášjogas skuvllas	69 %	60 %
Gaskamearri Guovdageainnus	75 %	62 %
Gaskamearri Láhpoluobbala skuvllas	67 %	91 %
Gaskamearri Máze skuvllas	70 %	75 %
Gaskamearri Stuorravuona skuvllas	57 %	50 %
Gaskamearri oktiibuot	73 %	72 %

5. tabealla: Galle % sisdoalus oahppit leat ádden lohkanleavsttas

Tabealla čájeha ahte sisdoalloáddejupmi lea unnit skuvllajagis loahpas go álggus, earret fal Láhpoluobbala ja Máze skuvllas. Dat soaitá leat ahte danne go oahppit lohket jođánit, de eai fidne sisdoalu mielde. Soaitá maidái leat ahte dan maŋit teavsttas lei váddásat sisdoallu dahje soaitá leat nu ahte oahppit leat árvádaddán golmma molssaeavttu gaskkas almmá logakeahtá.

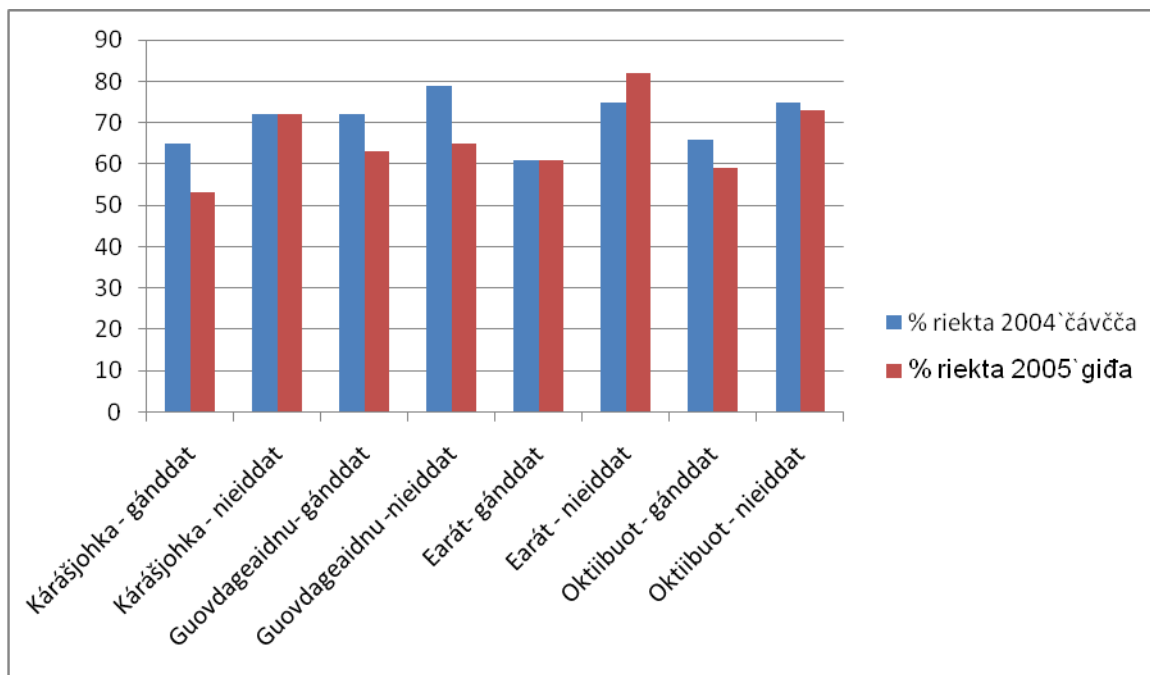
3.govus: Lohkanáddejuvpmi gráfalaččat čájehuvvon

Bártneid ja nieiddaid erohusat sisdoalloáddejumi:

	% riehta 2004 čavčča	% riehta 2005 giđa
Gaskamearri Kárášjoga gánddat	65	53
Gaskamearri Kárášjoga nieiddat	72	72
Gaskamearri Guovdageainnu gánddat	72	63
Gaskamearri Guovdageainnu nieiddat	79	65
Gaskamearri unnaskuvllaid gánddat skuvllas	61	61
Gaskamearri unnaskuvllaid nieiddat	75	82
Gaskamearri gánddat oktiibuot	66	59
Gaskamearri nieiddat oktiibuot	75	73

6. tabealla: Bártneid ja nieiddaid erohusat sisdoalloáddejumi

Tabeallas oaidná áhte lea stuorra erohus gánddaid ja nieiddain sisdoalloáddejumi sihke čakčalohkanbajis ja giđđalohkanbajis.

4.govus: Erohus gánddaid ja nieiddaid sisdoalloáddejumis gráfalaččat čájehuvvon

Go ledje nu unnán oahppit daid eará skuvllain (Billávuotna, Deatnu, Láhpoluoppal, Máze ja Stuorravuotna), de leat válljen bidjat daid oktii nu ahte ii galgga leat vejolaš identifiseret oahppiid.

5 ÁRVVOŠTALLAN

5.1 OPPALAČČAT

Prošeavttas lea dahkkon olggobeal árvvoštallan mii lei gárvis 2005`čavčča. Romssa allaskuvla dutki Marit Myrvoll, lea árvvoštallan olles prošeaktaáigodaga. Dan sáhttá lohkat gihppagis *Sámegiel álgoahpahus Evalueren*.

Prošeaktaoasseváldiid gaskkas lei loahppaárvvoštallan 2005 skápma. Das geavahuvvui Rating Assessment árvvoštallanvuohki. Dás árvvoštallui olles 5-jagi prošeaktaáigodat. Árvvoštallan juhkkjuuvui čuoovvovaš fáttáide: Organiseren, diehtujuohkin, čađaheapmi, gelbbolašvuodálokten, kárten, fierpmádat/ovttasbargu, geahččalan-/ovddidandoaimmat ja váikkuhus/viidásit.

5.2 ORGANISEREN

Prošeaktaoasseváldit váillahedje Sámedikki bealis čielga gáibádusaid oahpaheaddjiide ja skuvlajođiheaddjiide go oasseváldiid mielas ii lean Sámediggi geatnegahtán skuvlaeaiggádiid man ge láhkái. Dutkan deattuha ahte dat prošeavttat gos jođiheaddji čájeha beroštumi, lihkostuvvet buoremusat.

Muhtin oasseváldit dovddahedje ahte sii ledje bággehallan dán prošeaktii ja dat dagahii ahte oassi vuosttas prošeaktajagis manai gálgat daid čuolmmaid ja hástalusaid maid dát “bággen” mielddisbuvttii. Oasseváldit dovddahedje ahte Sámedikkis ii bohtán ovdan man ollu liigebargu lei deaivvademiid gaskka.

Bargoseminárat ledje bures lágiduvvon, ledje ávkkálaččat mas ledje buorit logaldallit ja buorre fágalaš sisdoallu. Oasseváldit dovde ahte lei buorre beassat eará guovllu oahpaheaddjiiguin vásáhusaid juogadit.

5.3 DIEHTOJUOHKIN

Jus vel Sámediggi lei johtán skuvllaid mielde ja muitalan prošeavtta birra ovdal go prošeakta álggahuvvui ja deaivvadan skuvllajođiheaddjiiguin jeavddalaččat olles prošeaktaáigodaga, de liikká váillahedje prošeaktaoasseváldit doarvái dieđuid ja čuovvoleami jođiheaddjiid bealis. Livčče galgan maddái eanet diehtujuohkin váhnemiidda.

Sámediggi lei válljen KomSa digitálalaš gulahallan-gaskaoapmin. Oasseváldit dovddahedje ahte sii eai hálddašan dán gulahallanvuogi, vaikko ledje ožžon álgokurssa. Livčče háliidan vuđoleabbo oahppat mo geavahit dihtora gulahallangaskaoapmin. Maddái skuvllaid dihtordilli dagai ahte ii lean nu álki geavahišgoahtit dákkár gulahallanvuogi.

5.4 ČAĐAHEAPMI

Bargoseminárat ledje bures lágiduvvon ja lei somá deaivvadit. Logaldallamat ledje miellagiddevaččat mas oahpai ollu teorijaid ja metodaid. Doppe oaččui ollu buriid idéaid ja ođđa jurdagiid ja beasai maiddá juogadit vásáhusaid. Oktasaš deaivvadeamit ovddidedje diđolašvuođa mo oahpahit. Dás sáhtii čatnat teorija ja geavatlaš barggu oktii, ja dan vuođul diđolaččat ja systemáhtalaččat ráhkkanit oahpaheapmái. Beasai buori metodihka dallánaga geahččalit oahpaheamis go dat lei geatnegahtton.

Beaivválaš barggus lei buorre ovdánahttit teorehtalaš máhtu ja beasai dan geahččalit duohta dilis. Dat dagahii ahte oahpaheaddji šattai hui diđolaš iežas barggus. Muhtin oasseváldit livčče háliidan ahte skuvlajodoheaddjit čájehedje eanet beroštumi proševttas.

Oasseváldit ohppe dihtoriin ráhkadit oahpponeavvuid ja sin mielas lei dát bargu somá, ávkalaš ja hástaleaddji.

5.5 GELBBOLAŠVUOĐALOKTEN

Prošeaktaoasseváldit ožžo fáldalaga formaliseret gelbbolašvuođaloktema go Sámi allaskuvla fáloi oktiibuot 10 čuoggá (dál 30 oahppočuoggá) lassioahpu. Gáibádus lei ahte oasseváldit galge aktiivvalaččat searvan unnimus 80 % bargosemináraide ja bargan bargguid mat čoagganemiid gaskkas ledje ožžon. Sii geat serve dán oassái galge válljet pensuma maid almmuhedje allaskuvlii ja čálle oktagaslaš barggu mii lei gaskal 4-6 siiddu. Čuolbmagažaldagaid galggai ieš válljet, dat galge leat lohkanmearrái čadnon ja das galggai guorahallat áššiid mat gulle dan oassái mas eksámen váldojuvvui. Dát barggut ledje golmma oasis:

1. Álgolohkanoahpahus I-oassi – Lohkanmáhtolašvuohta mas oaččui 2 čuoggá/6 oahppočuoggá.
2. Álgolohkanoahpahus II-oassi – Lohkama tekniikkalaš bealli, mas oaččui 3 čuoggá/9 oahppočuoggá.
3. Álgolohkanoahpaha III-oassi – Lohkanáddejupmi, mas oaččui 5 čuoggá/15 oahppočuoggá.

5.6 KÁRTEN

Oahpaheaddjit dovde man deatálaččat kártenbarggut leat, go sii oidne mo oahppit ovdánedje. Sii oidne maiddá ahte kárten lei buorre vuohki oažžut dieđuid oahppiid birra ja fuobmájedje mo oahpahusa lágida vai lea ávkin oahppái.

5.7 FIERPMÁDAT/OVTTASBARGU

Prošeaktadeaivvadeamis oaččui ollu buriid idéaid ja ođđa jurdagiid go beasai maiddá juogadit vásáhusaid eará oasseváldiiguin.

Muhtimat vásihedje ahte rektorčoahkkimat ledje mávssolaččat ja earáid mielas lei unnán diehtujuohkin dán čoahkimiin.

Oasseváldit namahedje maiddá ahte sii váillahedje PP- bálvalusa prošeaktadeaivvademiin.

5.8 GEAHČČALAN-/OVDDIDANDOAIMMAT

Dutkandoaimmat eai lihkostuvvan prošeaktaulbmiliid mielde go prošeakta ii nagodan oažžut dutkiid searvat prošeaktii.

5.9 VÁIKKUHUSAT/VIIDÁSIT BARGU

Prošeakta loahpahuvvui ovttabeaivásaš konferánssain man ulbmil lei mitalit prošeavtta bohtosiid birra ja geahččalit gávdnat mo joatkit dán barggu maŋŋá go prošeakta heahtihuvvo. Konferánsii ledje bovdejuvvon buohkat geat ledje leamaš mielde prošeavttas sihke oahpaheaddjit, prošeaktajoavku ja prošeavtta stivrenjoavku. Dasa lassin ledje sámi politihkkárat ja sámi media bovdejuvvon.

Konferánsaoasseváldiin lei oktasaš sávaldat ja vuordámuš ahte ásahuvvošii fágafierpmádat gos oahpaheaddjit sáhtášedje ovttasbargat neahta bokte. Dás hástaluvvui Sámi allaskuvla fievrridit viidáseappot dan barggu mii prošeavttas lei dahkkon áinnas oahppafálaldaga hámis.

6. LOAHPPA

Prošeavtta váldoulbmil lei gávdnat daid lohkanmetodaid ja dan lohkanmetodihka mii buoremusat heivešii ohppiide geain lea sámegiella vuosttasgiellan ja geat ožžot álgolohkanoahpahusa sámegillii, ja systematiseret daid ja geavahit daid oahpahusas. Prošeaktaoasseváldit vástidedje ahte ii gávdno dušše okta metoda, muhto mánnga vuogi oahppat lohkat ja čállit. Lohkan ja čállin oahpaheamis ii leat sáhka rivttes metodihkas, muhto lea oahpaheaddji duohken jáhkka go ieš dan vuohkái mo bargá. Sihke oahpaheaddjit, skuvlajođiheaddjit ja stivrenjoavku duođaštedje ahte prošeakta lei lihkostuvvan gávdnat lohkanmetodaid mat heivejit sámegielat ohppiide geat ožžot lohkanohpahusa sámegillii. Lei maiddái ovttaoaivilvuolta ahte prošeakta lei bures lihkostuvvan metodalaš válljemiin ahte geahččalit čohkket dan máhtu, gelbbolašvuoda ja hárjáneami mii sámegielat oahpaheaddjiin lea. Hástalus lea máhttit geavahit dan gelbbolašvuoda maid prošeaktaáigodagas čohkkejuvvui, ávkin skuvllain ovddasguvlui.

Mielddus

SÁMEGIEL ÁLGOLOHKANPROŠEAVTTA III OASSI - LOHKANÁDDEJUPMI

Skuvla: _____ **dáhton:** _____

LOHKANÁDDEJUPMI

1 Guldalanáddejupmi¹: lea dohkálaš _____ dárbbáša
čuovvoleami _____

_____ muitala dáhpáhusa manjalaga?

_____ muitalusas lea logihkka

_____ muitala detáljjaid

2 Sisdoalloáddejupmi² lea dohkálaš _____ dárbbáša čuovvoleami

_____ máhtta ieš muitalit

_____ oahpaheaddji ferte jearahallat

_____ lea ádden muitalusa sisdoalu ja poengga

_____ lohkanleaktu – man galle sáni lohka minuvttas _____

3 Jitnosit lohkan lea dohkálaš _____ dárbbáša čuovvoleami

_____ mo lea lohkanjuovžilvuohta?

_____ mo orru dekode- ja sisdoalloáddejupmi?

_____ árvádallá go?

_____ lohkanleaktu, man galle sáni lohka minuvttas _____

_____ man lágán lohkanstrategiija geavaha?

¹ Oahpaheaddji lohka muitalusa maid oahppi manja muitala iežas sániiguin

² Oahppi lohka okto jaskadit ja muitala ieš sisdoalu

Fonologalaš	Stávvallohkan	Ortográfalaš	Eará

4 Njálmálaš giela árvvoštallan

lea dohkálaš ____ dárbbáša čuovvoleami ____

____ čielggadeaddji giella

____ muitaleaddji giella

____ jurddašeaddji giella

____ seaguha go gielaid

____ eai leat dievas cealkagat

____ leat dievas cealkagat

____ geavaha dálá- ja vássánaiggi

____ geavaha modusiid: ____ indikatiivva ____ imperatiivva

____ konditionála ____ potentiála

____ geavaha kásusiid riehta

____ geavaha loguid riehta

____ geavaha persovdnasojahemiid

____ geavaha oamastangehčosiid

____ komparere adjektiivvaid riehta

____ komparere advearbbaid riehta

___ geavaha suorggidemiid – mat suorggideamit leat:

___ eará mearkkašumit:

--

5 Sátneáddejupmi³

<i>ovdamearkkat</i>	<i>dilálašvuodas gitta</i>	<i>máhhtá čilget</i>	7. čilge hámi
niibi	Mun geavahan niibbi go boran	Reaidu go áigu maidege čuohppat, vuollat jna	Das lea nađđa, ávju jna.
biila	Mis lea rukses biila	<i>fievru</i>	Biillas leat 4 juvlla

6 Sátnemobiliseren⁴

<i>ovdamearkkat</i>		<i>oktiibuot</i>
borramušat		
bohccot		
biktasat		
sánit main lea g-bustávva		
sánit mat álget ea- jietnadagain		
substantiivvat		

³ Oahpaheaddji vállje 5 sáni maid oahppi čilge

⁴ Oahpaheaddji vállje 5 sátnekategoriija maid oahppi dadjá 1 minuvttas nu olu go muitá já máhhtá

ISBN 978-82-91200-05-7